

הבימה

התיאטרון הלאומי של ישראל

תכניית
ההצגה

מלאכת החיים

קלאסיקה ישראלית

מאת: חנוך לוין

בימוי: משה קפטן

”...מה לי וללביבה? איך הגיעה אל חיי לביבה? מי עשה שבעודני ילד קטן, נשרך ברחוב אחרי אבי, כבר באיזה צומת בעתיד תחכה לי אשה זרה שאין לי כלום איתה ולה אין כלום איתי, ואיזה דבק לא-נראה אבל חזק משנינו, ידביק אותנו זה לזה לנצח?”
(מתוך המחזה)

מלאכת החיים מאת חנוך לוין

בימוי: משה קפטן

עיצוב תפאורה: ערן עצמון

עיצוב תאורה: אבי יונה בואנו (במבי)

מוסיקה: ליאור רונן

עיצוב תלבושות: אורנה סמורגונסקי

עיצוב וידאו: נמרוד צין

עיצוב תנועה: תות מולאור

דרמטורגיה: שחר פנקס

קלידים והפעלת סמפלר: ליאור רונן/גיורא לינברג

הקלטות כינור וויולה: נועם חיימוביץ' ויינשל

שירת ילד: אדם קפטן

משתתפים:

לְבִיבָה פּוֹפּוֹר חנה לסלאו/מיקי קם

יוֹנָה פּוֹפּוֹר יגאל נאור

גוֹנָקל, מֵכֵר דב רייזר

עוזר במאי ומנהל הצגה: עידו הכהן

הצגה ראשונה: 24.11.2022, אולם מסקין

משך ההצגה: שעה ועשרים דקות

עריכת תכניה: רמי סמו

צילום סטילס: רדי רובינשטיין

עיצוב: דפנה זילברשטיין

יגאל נאור, חנה לסלאו

יגאל נאור, מיקי קם

דב רייזר

המחזה

ביום בהיר אחד - או בלילה שכזה - מחליט יונה פופוך שחיי הנישואין שלו עם לביבה שלו הם כבר "לא". הוא יוצא למצוא חיים אחרים, ואולי אהבה חדשה. כך מתחילה הגדה לילית מצחיקה ומרגשת, על האפשרות להגשים את החלום המקנן בכלולנו: להתחיל בחיים חדשים גם בגיל לא כל כך חדש.

אם העולם שלי היה שלולית - הנה בשלולית הזאת השקעתי את חיי! ומי יעז לומר לי שחייתי בשקר?

פרופ' זרבה כספי

המחזה פותח ברנע של הארה מפוכחת וצלולה של יונה פופוך: "אני אדם אבוד. זו האמת שלא אוכל להתחמק ממנה: אני אבוד". המוצא היחיד, שנמצא לו, הוא עזיבת הבית, כי בתוכו החיים עם לביבה - אשתו זה 30 שנה - אינם חיים, גם אם בליבו פנימה הוא יודע ש"לונדון" לא מחכה לו: "לא טוב לי איתך, לא מפני שבחוץ טוב יותר, רק שאתך אבד המסתורין...". והוא תוהה: כיצד הגיע למצב זה? הרי לא מזמן היה ילד, וכל העולם על האפשרויות האינסופיות הגלומות בו - היה פרוש לפניו. הרי היו לו חלומות, שאיפות, תשוקה ליופי, לרוחניות, ל"תהומות של באר ללא תחתית", שקבלו חיזוק על ידי הבטחות האם ותמיכת האב בילדות, והנה כל זה התאדה והוחמץ לעד. חייו מסתכמים באפיגרף קצר: "תחילה אכלתי עוף אצל אמי, אחר אכלתי עוף אצל אשתי, עוד כמה מנות עוף אוכל בבית החולים, ואז - לשכב דומם, לנוח - סוף, סוף בלי עוף. אלה תולדות יונה פופוך". החיים עברו תהליך של רדוקציה מתמדת, והצטמצמות הולכת וגדלה, שבסיומה נותר ליונה רק עוד מקטע דרך קצר, שעובר מדלת האמות של המיטה הזוגית המאכזבת אל ערש המוות החותם את מסכת החיים העלוכה כולה. הזמן המשתרע מלידה עד מוות עובר כהרף עין: תינוק חולם חלומות - וכבר מוכן להשלכה לבור. החיתולים הופכים לתכריכים.

"מלאכת החיים" נכתב כקומדיה ב-1980 (לפי מידע שנמסר על ידי ליון ליצחק לאור), והועלה לראשונה בהבימה ב-1989. שנה קודם לכתיבתו ב-1979 נכתב מחזה בז'אנר מנוגד לו - "ייסורי איוב" - טרגדיה מיתית המבוססת על ספר איוב התנ"כי שעלה על הבמה ב-1981. באופן מפתיע, למרות הז'אנרים השונים, רב הדמיון בין שני המחזות, במיוחד בסצנות הסיום. בסצנות אלה מתרחש גם מעין היפוך ז'אנרי: ב"מלאכת החיים", לקראת הסיום, נעלמת הקומיות, הצחוק מתפוגג, והקומדיה מרצינה. לעומת זאת, הסצנות המסיימות ב"ייסורי איוב" מתרחשות דווקא בקרקס. לקראת מותו של איוב מתקיים בו מופע של שני ליצינים, מדמויות הקבע בקומדיה. שני הליצינים (ליצן פתטי וליצן ציני) מגלמים שתי גישות מנוגדות כלפי הקיום האנושי, שביניהן נעה המטוטלת הליווינית. הם אינם חלוקים באשר לעובדות, אולם בעוד הליצן הפתטי מעלה שאלות כאובות ביחס למהות האדם ומשמעות החיים, הליצן הציני מצביע על חוסר הטעם בעצם שאילתן.

גם בין לביבה לבין יונה אין ויכוח על טיבם של החיים שלהם כשלעצמם. לביבה אינה סותרת את טיעונו של יונה, ואינה מתכחשת לאופיים המצומצם והדל של חייהם. היא רק מבקשת לאמץ גישה אחרת כלפי מציאות זו. היא מבקשת לשכנע את יונה, כי גם לאנשים כמותם יש מקום בעולם: "יונה, שמע, בוא נחיה לנו כמו שחיינו עד עכשיו, במה בעצם יש לנו להתבייש? בכל זאת היינו בני אדם, עבדנו קשה, הולדנו וגידלנו ילדים, לא עברנו על החוק [...] אם לא הגענו לפסגה - אז לא הגענו... אם העולם שלי היה שלולית - הנה בשלולית הזאת השקעתי את חיי! ומי יעז לומר לי שחייתי בשקר? [...] ואצל מי, תגידי לי, נמצאת האמת?". גם לפשר היצמדותם זה לזה בזוגיות רבת שנים, לכל אחד מהם הסבר שונה: יונה

מבטל את האפשרות כי מדובר באהבה. הפחד מבדידות – הוא שהחזיק אותם יחד 30 שנה. גם לביבה אינה מדברת בשם האהבה: "בחרנו זה את זה מפני שמוכרחים. מפני שגשם יורד בעולם, והלילות קרים, ומפני שאי-אפשר לעבור את החיים האלה בלי חיבוק". המגע האנושי, שלביבה ויונה מעניקים זה לזה בעמידתם יחד מול מצוקות החיים, אינה התרומה היחידה שבני אדם יכולים להעניק זה לזה. לביבה היא גם העדה לחייו של יונה, ומשמרת זיכרונם לאחר מותו: "אם תמות, אזכור אותך. הנה, הבט לי בעיניים, תמונתך נתונה בתוכי למשמרת. אני אזכור אותך". כדי לגבור על כוחו המאיון של המוות, על החידלון המוחלט, "כאילו לא היית קיים כלל", יש צורך בעד שישמור בתודעתו את זכרם של החיים שהיו ואינם עוד.

בשני המחזות העדות והזיכרון הם הביטוי האוטנטי ביותר של אחווה וסולידריות אנושית. בשניהם הדמויות שוברות את המחיצה בין הבמה לאולם, ופונות אל הקהל בבקשה להיות עדים. ב"ויסורי איוב", פונה הליצן הציני אל הקהל בקרקס: "גבירותי ורבותי [...] אלי תשאלו לפשר הנפילה, ללקח או למשמעות, רק צפו במחזה: אדם נופל, ועוד מעט ימות". לביבה מבקשת לאתר בין היושבים באולם גם סופר שיספר את סיפורם, על מנת שהזיכרון יישמר גם מעבר לחייהם בני החלוף של הצופים. כאשר יונה מפקפק באפשרות שיקום סופר שירצה לספר את סיפור חייהם, שלא היו בהם מעשים גדולים יוצאי דופן, הראויים להיספר, לביבה מתמרדת: "לא לא! אני לא מאמינה! יקום סופר [...] עם נשמה ולב [...] הוא יקשיב ויבין [...] הוא ימצא מילים נכונות. הוא ייצור מאיתנו משהו יפה, עמוק, מלא חמלה ורגש. הרי עם כל השגיאות, הפגמים, יש בנו עוד חומר ליצירה טובה". ההתבוננות הנכוחה בחיי האדם ומותו ושמירת זיכרון קיומם – היא העמדה הראויה היחידה, שעומדת הן בפני המחבר והן בפני קהלו. לאמנות יש גם ערך מוסף – בכוחה להפוך את חומרי חיים רגילים ו/או אף עלובים – ליופי, להעניק להם משמעות, ולהנציחם.

דב רייזר

חלום

פעם, כשהייתי נער צעיר, חלמתי להיות זמר. זה לא קרה... אם לומר את האמת, כנראה שבצדק...

ואחרי זמן, חלמתי להיות קריין, וגם זה, למרות שכמעט, לא קרה, ואולי שלא בצדק, אבל מזמן הבנתי, שכנראה טוב שלא...

ואז אמרתי לעצמי, נו טוב, אז לפחות שחקן תיאטרון. וזה היה ממש מכל הסיבות הלא נכונות והמטופשות לגמרי, אבל משום מה זה עבד. לא רע. אפילו טוב. ואולי טוב מאוד. ממש טוב מאוד. ואז, לפני בערך 15 שנים, נמאס לי ועזבתי. אבדה השמחה והתשוקה, וחשבתי שאין לי זכות לרמות את הקהל, בלי חשק, בלי טעם.

ולפני כמה חודשים, פתאום הגיעה ההצעה לעשות את "מלאכת החיים". ופתאום, משהו דגדג קלות... פתאום, לא סירבתי אוטומטית... וככה, בלי לשים לב, זה קרה. התחילו חזרות, והתעוררתי כל בוקר בשמחה. והמילים הנפלאות מלאו את לבי, והחיו רגשות נידחים, וחלמתי יונה פופוך. ורציתי להיות יונה פופוך. יונה שחלם חלומות גדולים, ולא קרה לו. יונה שחושב שלחיו לא הייתה משמעות, ומבין בסוף, שהחיים, הם החיים... זה הכל. הלוואי ואצליח להעביר לכם ולו במעט מהעונג שאני חש בכל שניה על הבמה, מההכרה שזכות גדולה נפלה בחלקי. בלי לחלום. ככה סתם. אולי כמו שדברים צריכים לקרות...

יגאל נאור

יגאל נאור

חנה לסלאו

יגאל נאור, מיקי קם

לכתוב מוזיקה למחזה של לוינ

ליאור רונן

יש משהו חמקמק ביצירה של חנוך לוינ, מצד אחד הטקסטים שלו כל כך מוזיקליים ועשירים שאתה רוצה לכתוב פס קול מתחילת ההצגה ועד סופה, ללוות כל ניואנס טקסטואלי, כל פנינת לשון ואפילו כל פאזזה של השחקנים. אבל מצד שני, המחזה כל כך גדוש ורווי שכל צליל שתוסיף יהיה מיותר. לכן העיקרון המנחה שליווה אותי בכתיבת המוזיקה להצגה היה פשוט, ראשית-אל תפריע! למזלי ולשמחתי לוינ השאיר אחריו גם כמה רמזים: כשכתוב שהדמות שרה, כנראה שכדאי להלחין את הטקסט. ואכן משם התחלתי, פתחתי את המחזה ליד הפסנתר והתחלתי להלחין את השירים. אני מודה שלא לקח לי הרבה זמן, הלחנים של השירים די נשפכו ממני. וכך, מצויד בשלושה לחנים חדשים לשירים מהמחזה הגעתי לחזרה בתיאטרון. השחקנים, כמובן, היו סקרנים מאד לשמוע את אשר הלחנתי, ואני נאלצתי לאכזב אותם ולומר: "לפני שאני משמיע, אני רוצה לשמוע".

ישבתי בחזרה, האזנתי למילים הלויניות כפי שנשמעו מפיותיהם ובסוף החזרה אמרתי תודה רבה, הלכתי הביתה והלחנתי את שלושת השירים מחדש. לגמרי מחדש. זה לא שלא אהבתי את הלחנים הראשונים שלי, פשוט שכל מילה אצל לוינ יכולה להתפרש לשני כיוונים (לפחות) וכך כשכתוב במחזה שיונה פופוך שר ללביבה סרנדה זה יכול להיות שיר אהבה רומנטי (כמו שתכננתי בהתחלה) אבל שיר האהבה הזה יכול להיות גם מלא בתוכחה ובאיום (כמו ששמעתי את יגאל נאור קורא את השורות לפני כניסת השיר). מתוך הבנה שאני כותב לשחקנים ולא בהכרח לזמרים ידעתי שעלי להתאים ככל האפשר את השירים למצב הרגשי של הדמות, כך שהשיר יתחיל בדיוק מהמקום בו נגמר הטקסט שלפניו.

לאחר שהשירים היו מולחנים מחדש, ולאחר שלימדתי את השחקנים לשיר אותם, נותרה מלאכת השלמת פס הקול של ההצגה, וכך ביחד עם הבמאי משה קפטן, בחרנו כל רגע בו אי אפשר לשתוק יותר ומילאנו אותו בצלילים, לפעמים של כאב, לפעמים של נגעוע, לפעמים של בדידות ולפעמים גם של חמלה. מה שהיה מדהים לגלות הוא שכל ניסיון להוסיף מוזיקה במקום לא מתאים, ההצגה כמו הקיאה אותה מתוכה ולכן נשארנו רק עם רגעי המוזיקה המזוקקים ביותר שיכולנו לבחור, רק במקומות הכרחיים.

בהתחלה כתבתי את כל המוזיקה לפסנתר סולו (כמו בפעמים הקודמות בהן עלה המחזה), אבל לאחר מכן החלטתי שלא טוב היות הפסנתר לבדו ובחרתי בכלי לא מאד טיפוסי בתור סולן, בוויולה. הוויולה (בנגינתו היפה של נועם חיימוביץ' ויינשל) היא קצת יותר קודרת ופחות מבריקה מהכינור ויחד עם זאת הצליל שלה לא מנופח ועמוק כמו של הצ'לו. יש בוויולה משהו מחוספס וגולמי שמאד התאים לי לתיאור הזוגיות בין יונה ללביבה. קצת

עייפה, קצת כבדה אבל בעיקר מאד אנושית. אל שני הכלים האלה הצטרף כלי מאד חשוב ודומיננטי, בשני רגעים מיוחדים במחזה נשמע קול של ילד, כמו זיכרון רחוק שלא ברור אם בכלל התקיים במציאות. גם לאפקטים הקוליים

בני אר מצמוע לא הולטס הנאור

Adagio

בהצגה יש תפקיד מוזיקלי, הגשם הזולג על החלון לאורך כל ההצגה והרעמים המופיעים ברגעי מפתח ומקיימים בו זמנית גם את החוץ של הבית וגם את השבר הפנימי של כל אחת מהדמויות. ניסיתי ככל האפשר באמצעים מוזיקליים מינימליים ליצר עולם רגשי סוער ומגוון, בדיוק כפי שאנחנו זוכים באמצעות לילה אחד בדצמבר להציץ על חיים שלמים של הזוג פופוך ואולי בעצם גם על החיים שלנו עצמנו.

"מלאכת החיים" - הפקות קודמות

1989

התיאטרון הלאומי "הבימה"
בימוי: מיכאל גורביץ

משתתפים:

לביבה פופוך: ליא קניג
יונה פופוך: נסים עזיקרי/מוסקו אלקלעי
גונקל: שמעון לב-ארי/אליעזר יונג

1998

תיאטרון בית ליסין
בימוי: עודד קוטלר

משתתפים:

לביבה פופוך: תיקי דיין
יונה פופוך: יוסי בנאי
גונקל: הוגו ירדן

2012

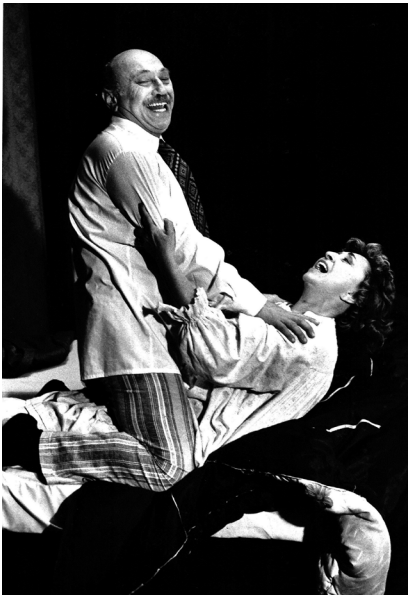
תיאטרון בית ליסין
בימוי: רוני פינקוביץ'

משתתפים:

לביבה פופוך: לאורה ריבלין
יונה פופוך: ששון גבאי
גונקל: יצחק חזקיה

ליא קניג, נסים עזיקרי

ליא קניג, מוסקו אלקלעי

סקיצה לתלבושות בהפקה הנוכחית: אורנה סמורגונסקי

להזמנת כרטיסים: 03-6295555 · www.habima.co.il